

УДК 37.013:001.895

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.69-2.32>

М. В. Кірюхіна

аспірант кафедри психології, педагогіки і філософії
Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ЕФЕКТИВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ТЕХНІЧНИХ ФАХІВЦІВ АВІАЦІЙНОЇ ГАЛУЗІ З ВИКОРИСТАННЯМ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Статтю присвячено визначенню та теоретичному обґрунтуванню педагогічних умов ефективної гуманітарної підготовки технічних фахівців авіаційної галузі у закладах вищої освіти України.

Доведено необхідність гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі, яка забезпечує соціальну і професійну адаптацію, мобільність майбутнього фахівця в умовах сьогодення, збільшує діапазон академічних та життєвих навичок, необхідних для успішної освітньої та професійної діяльності, життєдіяльності в соціумі. Наголошується на тому, що гуманітарна підготовка майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі повинна визначатись новою якістю, пов'язаною зі зміною та оновленням змісту навчальних дисциплін, їх інформаційною та технологічною наповненістю, методикою викладання, мотивами студентів, їх інтелектуальними навичками та уміннями, прийомами та засобами пізнавальної діяльності.

На основі студіювання праць науковців подано визначення дефініції «педагогічні умови забезпечення ефективної гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних педагогічних технологій». До педагогічних умов ефективної гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій автором віднесено: формування позитивної мотивації до гуманітарної підготовки у майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі (реалізація моделі Дж. Келлера «Мотивації ARCS: проектування мотиваційних інструкцій»); оновлення змісту гуманітарної підготовки з урахуванням можливостей інноваційних технологій навчання (реалізація міждисциплінарного підходу та методики навчання, основаної на принципі «створи», замість принципу «повтори»); викладання та навчання з використанням можливостей інноваційних технологій навчання (технологій проблемного та ситуаційного навчання, проектно-інформаційно-комунікаційної технології); творча співпраця викладачів кафедр природничих, технічних і гуманітарних дисциплін (розробка змісту кейсів, визначення тем міжпредметних інформаційних, ознайомчо-орієнтованих та дослідницьких проектів, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю тощо); готовність викладачів гуманітарних дисциплін до використання інноваційних технологій в освітньому процесі. Розкрито сутність кожної із виділених педагогічних умов.

Ключові слова: гуманітарна підготовка, технічні фахівці авіаційної галузі, педагогічні умови, інноваційні технології.

Постановка проблеми. Технологічний розвиток і новітні розробки в авіаційній галузі, глобалізація, все тісніші ділові та культурні зв'язки між різними країнами світу сприяють динамічному розвитку українського та міжнародного ринку авіаційних перевезень. В авіаційній галузі численною є група фахівців, які здійснюють технічне обслуговування повітряних суден та обладнання аеропортів. Зважаючи на зміст їх роботи, основний акцент під час професійної підготовки у ЗВО робиться на професійно-орієнтованих навчальних дисциплінах, тоді як гуманітарній підготовці приділяється неналежна увага. Але зі зростанням технічної оснащеності виконуваних робіт поступово скорочується кількість фізичної праці технічних фахівців авіаційної галузі і збільшується частка інтелектуальної, підвищується її складність; збільшується потреба постійного оновлення знань, уміння шукати, аналізувати, відбирати, обробляти, зберігати інфор-

мацію; збільшується кількість задач, які необхідно вирішувати, працюючи у команді. Зважаючи на означені тенденції та розуміння того, що саме гуманітарне знання охоплює науки про людину, суспільство, взаємодію людини та суспільства, розвиток людської природи, вважаємо за необхідне вдосконалення гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних педагогічних технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Впровадженню інноваційних технологій в гуманітарну підготовку технічних фахівців у закладах вищої освіти присвячені наукові доробки О. Волш, О. Гречановської, А. Кочубей, І. Таможської, З. Сасюк та інших. Різні аспекти професійної підготовки фахівців авіаційної галузі у ЗВО досліджували Н. Демченко, О. Коваленко, Н. Ладугубець, Т. Плачинда, І. Смирнова (формування професійної компетентності майбутніх фахівців

у галузі авіації); О. Бродова, О. Задкова, Е. Лузік, О. Москаленко (проблеми та компоненти готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців авіаційної галузі); О. Коваленко, С. Орєєва, К. Суркова, В. Хачатрян, Л. Черниш (використання різних педагогічних підходів, методів та засобів професійної підготовки майбутніх авіафахівців); Л. Барановська, Н. Пазюра (вплив культурологічних та мовних чинників на професійну діяльність авіаперсоналу). На основі аналізу джерельної бази визначено, що у більшості наукових праць досліджується стан та визначаються шляхи вдосконалення професійної та у її складі гуманітарної підготовки пілотів, авіадиспетчерів, авіаційних менеджерів, перекладачів, тоді як дослідженню гуманітарної підготовки технічних фахівців авіаційної галузі приділено мало уваги.

Мета статті. Головна мета цієї роботи – визначити педагогічні умови ефективної гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічним завданням філософії сучасної освіти є формування конкурентноздатного фахівця, який засвоїв основи наук, володіє новітніми способами сприйняття та передачі інформації, сформований і практично підготовлений у професійному та світоглядному контекстах [1; 2].

Зважаючи на означене, гуманітарна підготовка майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі повинна визначатись новою якістю, пов'язаною зі зміною змісту навчальних дисциплін, їх інформаційною наповненістю, методикою викладання, мотивами студентів, їх інтелектуальними навичками та уміннями, прийомами та засобами пізнавальної діяльності. Отже, гуманітарна підготовка майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій буде відбуватися успішно у разі дотримання певних педагогічних умов, які нададуть змогу ефективно побудувати освітній процес.

Враховуючи визначення дефініції «педагогічні умови», подані А. Литвин та О. Мацейко [3, с. 56], Сої О. [4, с. 8] та інших науковців, під педагогічними умовами забезпечення ефективної гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних педагогічних технологій розуміємо сукупність взаємопов'язаних факторів освітнього процесу (змісту, інноваційних методів та організаційних форм навчання, дидактичних можливостей інноваційних технологій), що визначаються й усвідомлюються учасниками педагогічної взаємодії та спрямовані на вирішення поставлених педагогічних завдань гуманітарної підготовки.

До педагогічних умов ефективної гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних техноло-

гій віднесено: формування позитивної мотивації до гуманітарної підготовки у майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі; оновлення змісту гуманітарної підготовки з урахуванням можливостей інноваційних технологій навчання; творча співпраця викладачів кафедр природничих, технічних і гуманітарних дисциплін; готовність викладачів гуманітарних дисциплін до використання інноваційних технологій в освітньому процесі.

Розкриємо сутність виділених педагогічних умов.

Першою педагогічною умовою є формування позитивної мотивації до гуманітарної підготовки у майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі.

Розуміємо дефініцію «мотивація» як сукупність спонукальних факторів, які визначають активність особистості. Одним із таких факторів є мотив. Психологи виділяють два класи мотивів: внутрішні і зовнішні. Внутрішні мотиви виявляються в інтересі до пізнання і до процесу здобування знань, надають студенту впевненості у собі, підвищують його самооцінку, самоповагу, сприяють виникненню у нього нових позитивних емоцій. Мотиви, в яких учіння є засобом для задоволення інших потреб чи досягнення інших цілей, є зовнішніми [5].

Аналіз стану гуманітарної підготовки, власні спостереження та бесіди зі студентами свідчать про панування у майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі технократичного стилю мислення; націлення на отримання «корисних» знань, які безпосередньо будуть необхідні їм у професійному житті; нерозуміння необхідності, відсутність інтересу, байдуже ставлення до навчальних предметів гуманітарної підготовки; перевагу зовнішніх мотивів до вивчення гуманітарних дисциплін (пріоритет диплому над знаннями, прагнення до хороших оцінок, уникнення неприємностей з боку викладачів та батьків тощо).

Потреба у формуванні позитивної мотивації до гуманітарної підготовки зумовлює необхідність спрямування майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі на усвідомлену активність у набутті знань з гуманітарних дисциплін, вмінь і навичок їх використання у подальшій освітній та професійній діяльності, різних життєвих ситуаціях. Тому актуальною є проблема забезпечення мотивації, бажано внутрішньої, до вивчення гуманітарних дисциплін у майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі.

Нам імпонує модель «Мотивації ARCS: проектування мотиваційних інструкцій», запропонована Дж. Келлером [6], яка включає чотири ключові складники: увагу (Attention), релевантність (Relevance), впевненість (Confidence), задоволення (Satisfaction). В рамках нашого дослідження: увага – це привертання уваги майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі до вивчення гуманітарних дисциплін і утримання її

протягом усього періоду навчання через різноманітність типів подачі навчального матеріалу (презентації; навчальні кейси, проблемні ситуації з реального життя та професійної діяльності тощо) та надання йому професійної значущості; релевантність – передбачає викладання матеріалу гуманітарних дисциплін із поясненнями, де отримані гуманітарні знання стануть у нагоді майбутньому фахівцю у його професійній діяльності та житті у соціумі; впевненість – підтримка впевненості студентів у власних силах, в успішному опануванні теоретичного матеріалу гуманітарних дисциплін та набутті практичних умінь та навичок його використання на усіх етапах навчання; допомога через систему підказок, своєчасний, дієвий та неформальний зворотній зв'язок між викладачем зі студентом; підтримка через створення ситуацій успіху, навіть коли не має причин для заохочення, окреслення орієнтирів на покращення результатів; задоволення – демонстрація студенту, що отримані результати відповідають його очікуванням на початку навчання, а отримані знання з гуманітарних дисциплін, уміння і навички їх використання приведуть до позитивних змін у житті і сприятимуть подальшій успішній освітній та професійній діяльності.

Отже, формування позитивної мотивації до гуманітарної підготовки у майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі залежить від професіоналізму викладача (бажання та вміння навчити; використання методів навчання, що стимулюють освітню діяльність студентів та викликають інтерес до навчальної дисципліни; організації навчання як процесу пізнання, підтримки студента та створення ситуацій успіху для переростання негативного ставлення студентів до гуманітарної підготовки в позитивне, активне, творче тощо), доступності змісту навчального матеріалу гуманітарних дисциплін та надання йому професійного значення; особистості самого студента.

Зважаючи на сказане, наступною педагогічною умовою ефективної гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі є оновлення змісту їх гуманітарної підготовки з урахуванням можливостей інноваційних технологій навчання.

Основні напрями оновлення змісту гуманітарної підготовки вбачаємо в:

1) оновленні змісту гуманітарних дисциплін через: інтеграцію – включення відомостей з прикладних наук у канву гуманітарних предметів; збагачення гуманітарних дисциплін основами технічного та природничонаукового знання й навпаки (реалізація міждисциплінарного підходу); використання під час викладання гуманітарних дисциплін ілюстративного матеріалу із профільних наук для аргументації теоретичних положень гуманітарних наук; присвячення перших занять поясненню

зв'язку гуманітарної дисципліни із спеціальністю студентів; огляду компетентностей, які можуть бути сформованими протягом вивчення курсу гуманітарних дисциплін та використані надалі у освітній діяльності, професійному та повсякденному житті, будуючи при цьому навчальний курс навколо формування цих компетентностей та неодноразово повертатися до них; розробку інтегрованих курсів гуманітарних дисциплін, які б забезпечували формування повноцінної особистості майбутнього фахівця, входили до складу вибіркової частини освітньо-професійних програм, сприяли усвідомленню студентами власних потреб у тих чи інших аспектах гуманітарного знання; осучаснення змісту гуманітарних дисциплін;

2) реалізації методики навчання основаної на принципі «створи», замість принципу «повтори», яка особливо благотворна саме в технічній освіті, де компонента «знання» є лише основою для здійснення компоненти «уміння», де створення нового є метою технічної освіти, якій підпорядковані всі завдання, етапи і структура навчання [7];

3) викладання та навчання з використанням можливостей інноваційних технологій навчання (технологій проблемного та ситуаційного навчання, проектної та інформаційно-комунікаційної технології) та організаційних форм навчання (проблемна лекція, семінар-дискусія, семінар-дослідження, практично-лабораторних занять та інші).

У рамках нашого дослідження здійснена робота із оновлення навчально-методичного забезпечення навчальних дисциплін «Історія України» та «Історія української культури», інтегрованих курсів «Основи політології, правознавства та психології», «Основи соціології, культурології та філософії». Залежно від навчальної дисципліни підібрані відеоматеріали до лекцій; розроблені презентації до лекцій, проблемні питання, тематика інформаційно-дослідницьких проектів, навчальні ситуації – кейси для практичних занять. Розроблено навчально-методичне забезпечення спецкурсів «Історія авіації України» для студентів першого року навчання, «Корпоративна культура та етика ділового спілкування» для студентів другого року навчання з урахуванням можливостей інноваційних технологій (проблемного та ситуаційного навчання, проектних та інформаційно-комунікаційних технологій).

Однією із основних причин неефективної гуманітарної підготовки у ЗВО технічного профілю науковці називають відсутність або низький рівень професійної спрямованості гуманітарних знань через відсутність кооперації профільних випускових кафедр і кафедр гуманітарної підготовки. Зважаючи на сказане, оновлення змісту гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі в аспекті інтеграції гуманітарних та технічних дисциплін не можливе

без участі викладачів кафедр природничих та технічних (профільних) наук. Враховуючи думки науковців та власний професійний досвід, творча співпраця викладачів кафедр гуманітарних, природничих та технічних (профільних) наук необхідна при: розробці змісту кейсів для реалізації технології ситуаційного навчання, оскільки зміст кейсів повинен бути наближеним до реальної професійної діяльності або взятим із досвіду авіаційних фахівців, які мали справу з проблемами, описаними в кейсі, та відповідати рівню підготовки студентів; виконанні студентами міжпредметних інформаційних, ознайомчо-орієнтовних та дослідницьких проектів, пов'язаних із майбутньою професійною діяльністю, реалізація групових проектів із використанням мережевого диску Google-диск. Робота над проектами та оцінювання результатів проектної діяльності студентів повинні відбуватись, на нашу думку, з участю викладачів профільних кафедр; використання інформаційно-комунікаційних технологій під час викладання гуманітарних дисциплін (технології мультимедіа, реалізації flipped-learning (перевернутого навчання), розробки електронного навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни та розміщення його або на власному сайті викладача або на сторінці викладача у віртуальному навчальному середовищі ЗВО або на мережевому диску GoogleДиск).

Отже, наступною педагогічною умовою ефективної гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі є творча співпраця викладачів кафедр природничих, технічних і гуманітарних дисциплін.

Рушійною силою інноваційної діяльності є викладач як творча особистість, оскільки суб'єктивний чинник є вирішальним під час пошуку, розробки, впровадження і поширення нових ідей.

Інноваційні педагогічні технології, зокрема, технології проблемного та ситуаційного навчання, проектна та інформаційно-комунікаційна технології, мають свої особливості щодо мети та змісту навчання (змістова частина), методів, форм та засобів реалізації (процесуальна частина), тому їх впровадження у гуманітарну підготовку майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі потребує переосмислення ролі й функцій викладача; бажання, можливостей, інноваційного потенціалу та готовності викладача до реалізації інноваційної освітньої діяльності.

Враховуючи думки багатьох науковців, вважаємо, що інноваційна педагогічна діяльність викладача вищої школи буде продуктивна та ефективна у разі, якщо він оволодіє такими вміннями: гностичними (отримує нові знання з різних джерел, з досліджень власної діяльності; аналізує педагогічні ситуації, здійснює пошукову та евристичну діяльність); проектувальними (здійснює перспек-

тивне планування; передбачає можливі результати від вирішення системи педагогічних завдань, проектує зміст навчального курсу, власну педагогічну діяльність та навчальний процес, різноманітні підходи до технологій навчання, використовує інноваційні технології навчання); конструктивними (відбирає та структурує інформацію до розроблених курсів навчальних дисциплін, відбирає форми організації, методи й засоби навчання, здійснює контроль за навчальною діяльністю студентів); організаторськими (організовує аудиторну та позааудиторну, колективну та індивідуальну роботу студентів з урахуванням усіх факторів, управляє психічним станом студентів на навчальних заняттях, діагностує пізнавальні можливості й результати пізнання, здійснює корекцію навчальної діяльності студентів на основі реалізації принципу індивідуалізації); комунікативними (будує взаємодію між викладачами та студентами для ефективно організації освітнього процесу та досягнення позитивних результатів, установлює доброзичливі відносини, мотивує учасників освітнього процесу до майбутньої професійної діяльності тощо).

Отже, ефективність впровадження інноваційних технологій значною мірою залежить від того, як і яким чином взаємодіють усі учасники освітнього процесу, від професіоналізму викладача, його інноваційного потенціалу.

Висновки і пропозиції. Отже, зважаючи на тенденції, притаманні розвитку авіаційної галузі, запит держави та суспільства на підготовку авіаційних фахівців із високим рівнем загальної й авіаційно-професійної культури, соціально та професійно мобільних, здатних самостійно здобувати необхідні знання та підвищувати рівень свого професіоналізму, особливості роботи технічних фахівців авіаційної галузі, яка сьогодні насичена складними й об'ємними функціями розумової праці, вважаємо за необхідне підвищити ефективність гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі.

Підвищення ефективності гуманітарної підготовки майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій можливо у разі формування позитивної мотивації до гуманітарної підготовки у майбутніх технічних фахівців авіаційної галузі; конструювання та застосування оновленого змісту, інноваційних методів та організаційних форм навчання за умови творчої співпраці викладачів кафедр природничих, технічних та гуманітарних наук; готовності викладачів гуманітарних дисциплін до впровадження інноваційних технологій в освітньому процесі.

Перспективами подальших наукових пошуків є розробка структурно-функціональної моделі гуманітарної підготовки майбутнього технічного фахівця авіаційної галузі з використанням інноваційних технологій.

Список використаної літератури:

1. Романовський О.Г. Формування конкурентоздатного спеціаліста як стратегічна задача філософії сучасної освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2008. № 3. С. 3–9.
2. Андрущенко В. Інноваційний розвиток освіти в стратегії «Українського прориву». *Вища освіта України*. 2008. № 2 (29). С. 10–17.
3. Литвин А., Мацейко О. Методологічні засади поняття «педагогічні умови». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2013. № 4. С. 43–63.
4. Соя О.М. Формування культури самостійної роботи майбутніх учителів математики засобами інноваційних технологій : автореф. на здобуття дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2016. 20 с.
5. Вірна Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога : монографія / ред.-вид. від. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. 320 с.
6. Keller J. M. The ARCS model: designing motivating instruction. Confidential unpublished draft, Tallahassee, Florida, Instructional Systems Program, 2006.
7. Згуровський М.З. Вища технічна освіта і Болонський процес. URL: <http://www.osvita.org.ua/bologna/vprov/articles/03.html>.

Kiriukhina M. Pedagogical conditions of the effective humanitarian training of the future aviation technical professionals with the use of innovative technologies

The article is devoted to the definition and theoretical substantiation of the pedagogical conditions of the effective humanitarian training of technical specialists in aviation industry in higher educational institutions of Ukraine.

The necessity of humanitarian training of the future technical specialists of the aviation industry that provides social and professional adaptation, mobility of the future specialist in the present conditions, and increases the range of academic and life skills necessary for successful educational and professional activity, life in society, has been proved.

It is emphasized that the humanitarian training of the future aviation technical specialist should be determined by the new quality associated with the change and updating of the content of the educational disciplines, their information and technological content, teaching methods, students' motives, their intellectual skills and abilities, techniques and means of cognitive activity.

Based on the study of the works of the scientists, the definition of "pedagogical conditions for ensuring the effective humanitarian training of future technical specialists in the aviation industry using innovative pedagogical technologies" is presented.

The pedagogical conditions of effective humanitarian training of future aviation technical experts using innovative technologies include: formation of positive motivation towards the humanitarian training of future aviation technical experts (implementation of George Keller's model "Motivations of ARCS: projection of motivational instructions"); updating the content of humanitarian training, taking into account the possibilities of innovative learning technologies (implementation of a multidisciplinary approach and teaching methods based on the principle of "create", instead of the principle of "repeat"; teaching and learning using the possibilities of innovative learning technologies (problem and situational learning technologies, project and information and communication technologies); creative cooperation of the teachers of the departments of natural, technical and humanitarian disciplines (development of the cases' content, definition of topics of the cross-curricular information, acquaintance-oriented and research projects related to the future professional activity, etc.); readiness of the teachers of humanities to use innovative technologies in the educational process. The essence of each of the selected pedagogical conditions is revealed.

Key words: *humanitarian training, technical specialists in aviation industry, pedagogical conditions, innovative technologies.*